

**МЕХАНИЗЪМ ЗА ДЕЙСТВИЕ И АЛГОРИТЪМ КЪМ НЕГО
В СЛУЧАИ НА УСТАНОВЯВАНЕ НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И УПОТРЕБА НА
НАРКОТИЧНИ ВЕЩЕСТВА В УЧИЛИЩЕ, ДЕЙНОСТИ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА
ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПОДГОТОВКА НА УЧИЛИЩНИТЕ ПСИХОЛОЗИ В
ТАЗИ ПОСОКА И ИНФОРМАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ С ЦЕЛ ПРЕВЕНЦИЯ**

Въведение

Настоящият документ е изготвен от работна група в Министерството на образованието и науката с участието на представители на Министерството на здравеопазването, Министерство на младежта и спорта, Държавната агенция за закрила на детето, Главна дирекция „Национална полиция“, Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“, Агенция „Митници“, Национално сдружение на общините в България.

Цел:

Документът има за цел да очертае рамките на съвместен механизъм за **предотвратяване на разпространението и употребата на наркотични вещества в училищата.**

Въвеждането на общ механизъм за противодействие на разпространението и употребата на наркотични вещества в училище се налага от разбирането, че реален напредък в борбата с това негативно явление в училище може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва от цялата училищна общност и се подкрепя от всички отговорни институции. Подобна политика е необходимо да включва мерки и дейности за превенция и намеса, както и разписани алгоритми и отговорности за действие.

Задължение на всички отговорни институции, посочени в текста, е да работят съгласувано и в помощ на училищата, независимо от тяхната подчиненост и финансиране. Този механизъм е разработен от гледна точка на училищата и не отнема функции и дейности на други ангажирани институции и организации.

I. Информираност

1. Информиране с цел превенция

В областта на предотвратяването на употребата и злоупотреба на подрастващите с наркотични вещества от особена важност е превенцията. Важно е да се осигури информация

на подрастващите за вредите от употребата на наркотични вещества и последствията, които те могат да имат върху здравето, ученето и бъдещето на ученика. Това може да се осъществи чрез провеждане на информационни кампании, провеждане на уроци, насочени към превенция на наркотиците, организиране на дискусии и семинари и др.

Необходимо е да се подчертае опасността от новите дизайнерски дроги и наркотични вещества, които причиняват трайни щети върху психиката на личността, а в доста чести случаи водят и до летален изход.

Едни от най-разпространените наркотични вещества в Р България са марихуаната и синтетичните наркотични вещества – амфетамини, но в последните години навлязоха райски газ и комбинирани наркотични субстанции.

При интерпретиране на темата за употребата и злоупотребата с психоактивни вещества в контекста на новите вещества, които се разпространяват, не стои въпросът за пристрастяването, а за трайни и продължителни увреждания и загуба на живот.

2. Разпознаване на случаи на употреба на наркотични вещества от ученици и подрастващи и реакция в такива ситуации

Разпознаването на случаи на употреба на наркотични вещества от ученици и подрастващи е от съществено значение за предприемане на подходящи мерки и предоставяне на помощ. Тук са представени някои признаци, които могат да помогнат при разпознаването на такива случаи:

✓ Физически промени:

Употребата на наркотични вещества може да предизвика физически промени при учениците и подрастващите. Това може да включва необичайни покачвания или загуби на тегло, красноречие, необичайно разширени или стеснени зеници, осезаеми промени във външния вид (кожни проблеми, negliжирана визия и пр.).

✓ Промени в поведението и настроението:

- ✓ Учениците и подрастващите, които употребяват наркотични вещества, често проявяват промени в поведението и настроението си. Това може да включва изолация, намалена учебна успеваемост, нередовно посещаване на училище, промени във връзките със семейството и приятелите, агресивност, раздражителност, депресия или еуфория.

✓ Финансови проблеми:

При употребяващите наркотични вещества често възникват финансови проблеми. Те може да се опитват да събират пари по необичаен начин или да проявяват необяснимо поведение на недостиг на средства.

✓ **Пропуски и незадоволителни резултати в училище:**

Употребата на наркотични вещества може да доведе до нередовно посещаване на училище, пропуски на уроци или незадоволителни резултати в учебните постижения.

Необходимо е да се отбележи, че е от значение да се наблюдават повече от един от посочените признаци и да се подходи внимателно към събиране на допълнителна информация посредством разговор с ученика, да се привлече училищния психолог при изясняване на възникналата хипотеза, да се проведе разговор със съученици на ученика и др., преди да се предприемат следващите стъпки.

II. Реакции на педагогически специалисти и на непедагогически персонал в случаи на констатиране на разпространение на наркотични вещества

1. Уведомяване на директора на училището

Педагогическите специалисти и непедагогическият персонал имат важна роля при констатиране на разпространение на наркотични вещества в училище.

Възможни реакции и мерки, които могат да бъдат предприети:

✓ **Сигнализиране:**

Педагогическите специалисти или непедагогическият персонал са длъжни да сигнализират на отговорните лица в училището, като например на директора или заместник-директора, за констатирането на разпространение на наркотични вещества. Сигналът трябва да бъде предаден възможно най-скоро след узнаването, за да се предприемат подходящи мерки.

✓ **Документиране на случая:**

Необходимо е да се документират всички подробности относно констатирания случай на разпространение на наркотични вещества. Това може да включва датата, часа и местоположението на инцидента, имената на засегнатите ученици и всички други важни факти.

✓ **Спазване на процедури:**

Педагогическите специалисти и непедagogическият персонал са длъжни да спазват процедурите, установени от училищното ръководство, за реагиране на случаи на разпространение на наркотични вещества. Това може да включва изолиране на засегнатите ученици, сигнализиране на отговорните служби и предоставяне на необходимата помощ. Училището има правото и възможността да изготви свои процедури на основата на предложения Механизъм и спецификите на образователната институция.

При установяване на лица, разпространяващи наркотични вещества в образователните институции, от педагогически специалист или друг служител на образователната институция, уведомяването на служител на МВР може да стане по няколко начина:

- ✓ Позвъняване на телефонен номер 112, общ европейски телефон за спешни повиквания;
- ✓ Уведомяване чрез посещение в най-близкото поделение на МВР;
- ✓ Уведомяване на полицейски инспектор или разузнавач, отговарящи за района на образователната институция;
- ✓ Подаване на сигнал на електронен пощенски адрес на МВР.

При случай на разпространение и употреба на наркотични вещества директорът създава екип за взаимодействие с отговорните институции и при необходимост изготвя план за подкрепа на засегнатия ученик или план за превенция с цел предпазване на останалите ученици от употреба и злоупотреба с наркотични вещества.

Екипът е мултидисциплинарен и включва представител на отдела за закрила на детето в дирекция „Социално подпомагане“, на районното управление на полицията (РУП), на регионалното управление на образованието (РУО), на общинския съвет по наркотичните вещества (ОбСНВ).

2. Взаимодействие на училищното ръководство със здравните служби в случай на употреба на наркотични вещества

В случай на употреба на наркотични вещества в училище взаимодействието между училищните органи и здравните служби е от изключителна важност.

Аспекти на взаимодействието със здравните служби:

- ✓ **Идентификация и сигнализиране:**

Училищното ръководство и психолозите/педагогическите съветници се обучават относно разпознаване на признаците на употреба на наркотични вещества от учениците. При установяване на такива признаци психолозите/педагогическите съветници задължително уведомяват директора на училището, който от своя страна е длъжен да сигнализира здравните служби.

✓ **Сътрудничество със здравните служби:**

Ръководните органи на училището си сътрудничат със здравните служби, за да осигурят подходяща подкрепа и помощ на учениците, които употребяват наркотични вещества. Това може да включва консултации със специалисти, предоставяне на информация и обучение на учители и персонал, както и създаване на програми за превенция и рехабилитация.

✓ **Планиране на дейности:**

Ръководството на училището и здравните служби планират съвместни дейности, които да насочат учениците към здравословен начин на живот и да ги предпазят от употреба на наркотични вещества. Това може да включва информационни кампании, предоставяне на консултации и подкрепа на учениците и техните семейства.

✓ **Обмен на информация:**

Училищното ръководство и здравните служби определят механизми за обмен на информация относно случаи на употреба на наркотични вещества в училище с оглед добро разбиране на проблема и вземане на подходящи мерки за неговото решаване (Указания).

✓ **Подкрепа на засегнатите ученици:**

Ръководните органи на училището и здравните служби работят заедно, за да осигурят подходяща подкрепа и помощ на учениците, които са засегнати от употреба на наркотични вещества. Това може да включва психологическа подкрепа, консултации със специалисти и участие в програми за рехабилитация.

Взаимодействието между училищните власти и здравните служби е от съществено значение за предотвратяване на употребата на наркотични вещества сред учениците и за осигуряване на подходяща помощ на засегнатите лица.

3. Взаимодействие на учениците с училищното ръководство и отговорните институции в случаи на разпространение и на употреба на наркотични вещества

Необходимо е да бъдат осигурени административни възможности учениците да сигнализират в случай, че станат свидетели на разпространение или употреба на наркотични вещества или ако са били принуждавани или склонявани да закупват наркотици от свои съученици или лица в или извън училище. Това включва:

✓ **Информирание на училищното ръководство:**

Учениците се обръщат към училищното ръководство – директор или заместник-директор, и го информират за ситуацията с разпространение или употреба на наркотични вещества, на която са станали свидетели.

✓ **Информирание на училищния психолог или педагогически съветник:**

Учениците имат право да се консултират с училищния психолог или педагогическия съветник. Тези специалисти могат да предложат подходящи решения и да предоставят подкрепа както на засегнатия ученик/ученици, така и на учениците, които съобщават за случаи на разпространение и на употреба на наркотични вещества.

✓ **Създаване на условия за подаване на анонимни сигнали:**

Училищното ръководство осигурява възможности в училището за анонимно съобщаване от учениците на информация за употреба на наркотици или разпространение на наркотици. Това може да се осъществи посредством анонимни кутии за сигнали, онлайн формуляри, които учениците могат да използват или телефонни линии, например: 116 111. Определените места и подходите за съобщаване може да варират в зависимост от конкретното училище и регион. За целта ръководството на училището следва да изготви свои процедури относно съобщаването от учениците на информация за употреба или разпространение на наркотични вещества.

✓ **Информирание на учениците за възможности да се обръщат и директно към органите на реда:**

Ръководството на училището е длъжно да информира учениците за възможностите да се обръщат и директно към органите на реда, в случай че ученик се почувства сериозно застрашен от ситуации на принуждаване или склоняване да закупува наркотици от свои съученици или лица в или извън училище или стане свидетел на такава ситуация.

Органите на реда разполагат със специализирани екипи и ресурси, които помогнат в борбата с употребата на наркотици в училищната общност.

Важно е да се знае, че възрастова особеност на подрастващите тийнейджъри, когато най-често се случва първият досег с наркотични вещества, е характерна със стремежа да се експериментира, но същевременно подрастващите се страхуват за себе си, усещат, че имат по-ниска волева устойчивост да устояват на натиска на връстници, които могат да ги тласкат към рисково поведение, и са по-склонни да се доверят на възрастен от училище, авторитет за тях, отколкото да споделят в семейната среда. В този смисъл педагогическите специалисти следва да се стремят да изградят отношения на доверие с подрастващите и да приемат всеки постъпил от тях сигнал с необходимата сериозност.

4. Комуникация с родителите в случаи на установяване на разпространение и употреба на наркотични вещества от децата им

Комуникацията с родителите от страна на училището като институция е от съществено значение в случай на установяване на разпространение и употреба на наркотични вещества от учениците.

Аспекти на комуникацията с родителите:

✓ Информирание:

Директорите на училищата са длъжни да запознаят родителите с влезлите в сила Указания за действие при работа в случаи на разпространение, употреба и/или държане с цел разпространение на наркотични вещества или техните аналози в училищата и прилежащата им територия.

Ръководството на училището информира родителите за случаи на установена употреба или разпространение на наркотични вещества от децата им в училището. Тази информация се предоставя възможно най-скоро, за да се осигури разбиране за сериозността на проблема.

✓ Открита комуникация:

Необходимо е да се поддържа открита и прозрачна комуникация с родителите. Трябва да се предоставят ясни и точни детайли относно случая, включително мерките, които са взети от училището и здравните служби. Родителите се информират за възможностите за подкрепа и помощ, които са налични.

✓ Индивидуален подход:

Всеки случай се разглежда индивидуално, като се вземат предвид нуждите и специфичните обстоятелства на детето и неговото семейство. Родителите се канят на среща с ръководството на училището и представители на здравните служби, за да обсъдят възможния подход и действия.

✓ **Предоставяне на ресурси и подкрепа:**

Родителите се информират от училищното ръководство за наличните ресурси и програми за подкрепа на децата, които са засегнати от употребата на наркотични вещества. Това може да включва консултации със специалисти, участие в рехабилитационни програми или други форми на помощ.

✓ **Сътрудничество и последователност:**

Необходимо е да се установи сътрудничество между училищните органи и родителите в решаването на проблема с употребата на наркотични вещества. Това изисква съвместна работа, за да се осигури последователност в мерките и подкрепата, предоставяни на засегнатите ученици.

Комуникацията с родителите е от решаващо значение за решаването на проблема с употребата на наркотични вещества в училище. Тя трябва да бъде информативна, открита и съдържателна, с акцент върху подкрепата и ресурсите, налични за засегнатите ученици и техните родители.

ИЗПОЛЗВАНИ ТЕРМИНИ И СЪКРАЩЕНИЯ

МЗ – Министерство на здравеопазването

МОН – Министерство на образованието и науката

МВР – Министерство на вътрешните работи

ДАЗД – Държавна агенция за закрила на детето

НСОРБ – Национално сдружение на общините в Република България

ОДМВР – Областна дирекция на Министерството на вътрешните работи

ОбСНВ – Общински съвети по наркотични вещества

ПИЦ – Превантивно-информационни центрове

НСНВ – Национален съвет по наркотични вещества

РУП – Районно управление на полицията

Педагогически персонал – включва директор, заместник-директор/и, класни ръководители, начални учители, учители по учебни предмети, психолог/психолози, педагогически съветник/педагогически съветници и всички други педагогически специалисти в училище.

Непедагогически персонал – охрана на училището и други служители в него, които не отговарят пряко за образователния процес.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

Приложение № 1 – Система за прилагане на Механизъм за действие и алгоритъм към него в случаи на установяване на разпространение и употреба на наркотични вещества в училище, дейности за повишаване на професионалната подготовка на училищните психолози в тази посока и информационни дейности с цел превенция

Приложение № 2 – Какво да направя, ако някой ми предложи на мен или на мой съученик наркотични вещества?

Приложение № 3 – Алгоритъм при сигнал за употреба и/или държане с цел разпространение на наркотици в училищна среда и прилежащи територии – вътрешна схема

Приложение № 4 – Процедура по изпълнение на Алгоритъм за действие при употреба и/или разпространение на наркотични вещества

Приложение № 5 – План за действие

Приложение № 6 – Последващи действия

Приложение № 7 – Поверителност

Приложение № 8 – Процедура по информиране на родителите

Приложение № 9 – Възможни проблеми

Приложение № 10 – Партньори

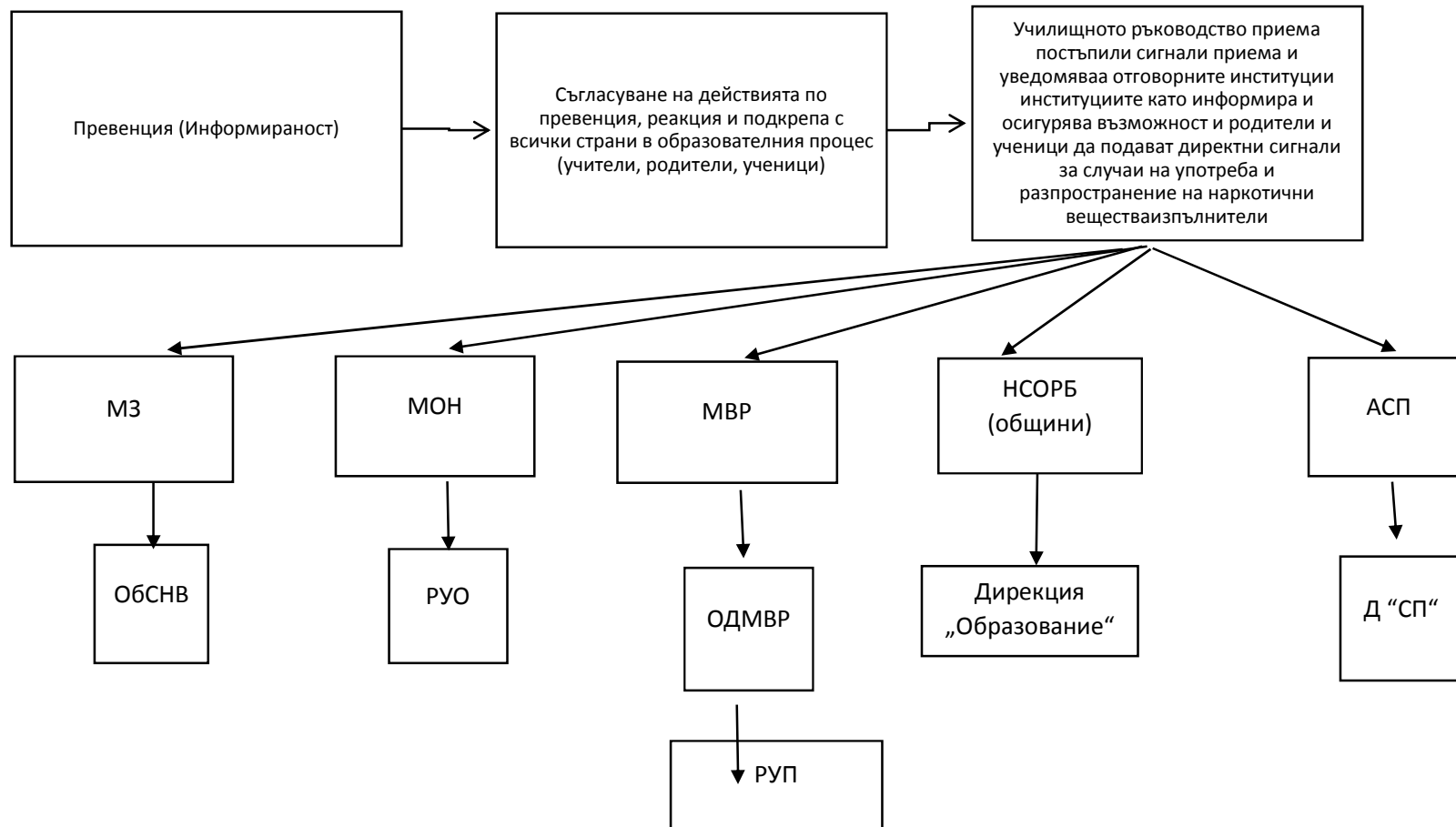
Приложение № 11 – Декларация за конфиденциалност

Приложение № 12 – Декларация за информирано съгласие

Приложение № 13 – Структури, функционални задължения на институциите, които имат задължения в областта на превенция на разпространението и употребата на наркотични вещества, в конкретика на подрастващите. Нормативна база.

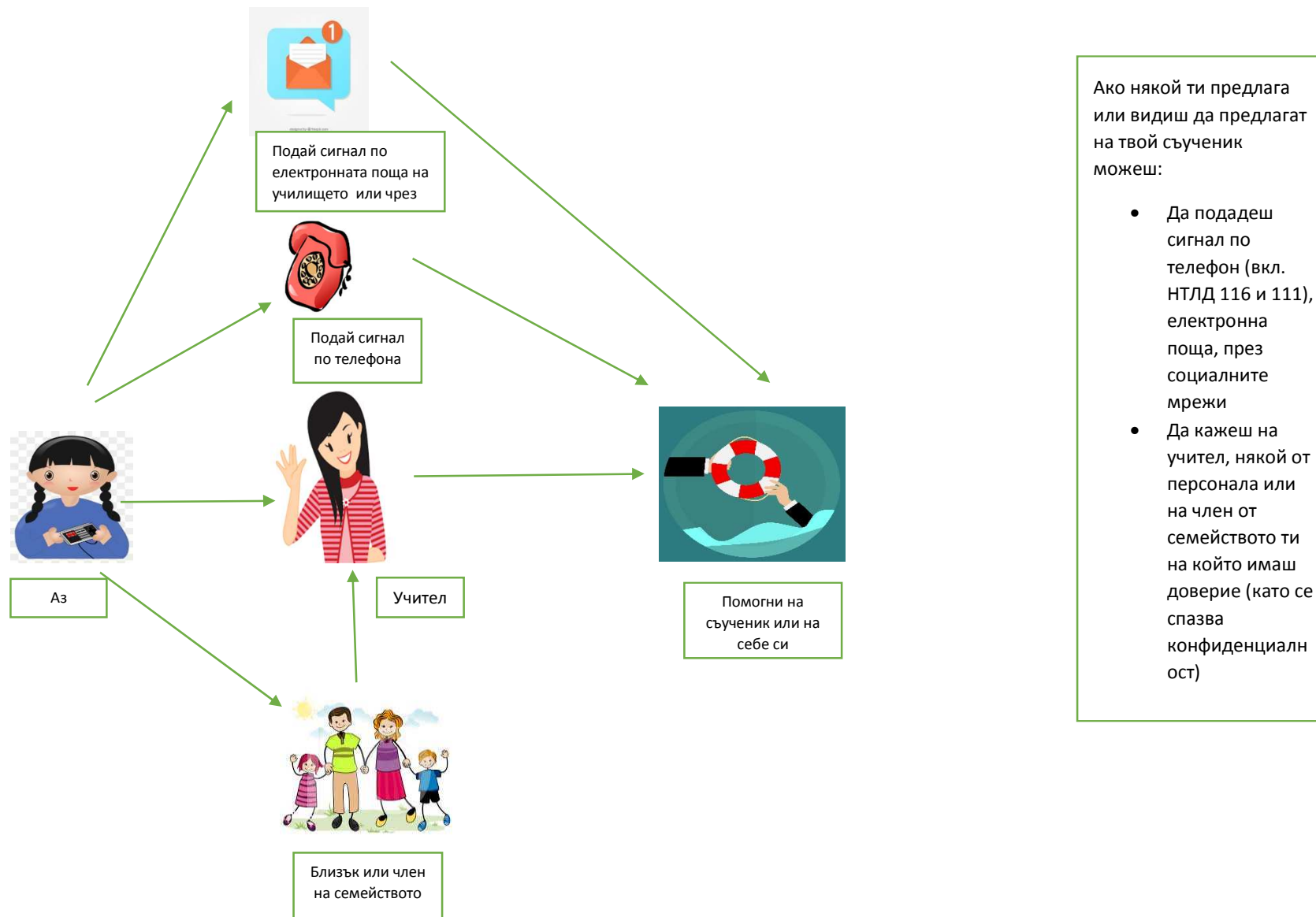
ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

СХЕМА: Система за прилагане на Механизъм за повишаване на капацитета на педагогическите специалисти за подобряване на сигурността на средата в училище посредством предотвратяване на разпространението и употребата на наркотични вещества

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

СХЕМА: Стъпка 2: Какво да направя, ако някой ми предложи на мен или на мой съученик наркотични вещества?

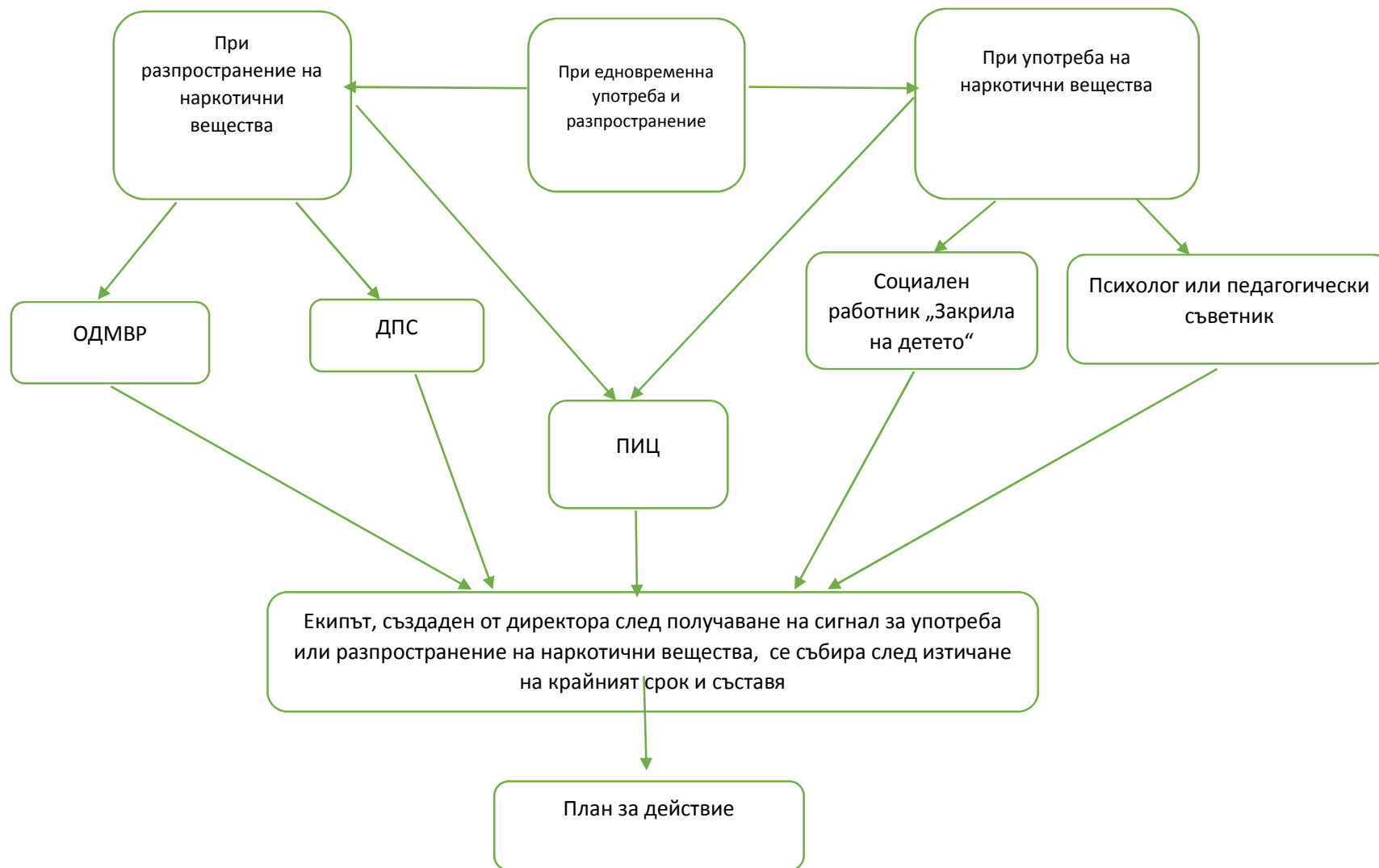
ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

СХЕМА: Стъпка 2: Алгоритъм при сигнал за употреба и/или държане с цел разпространение на наркотици в училищна среда и прилежащи територии, вътрешна схема

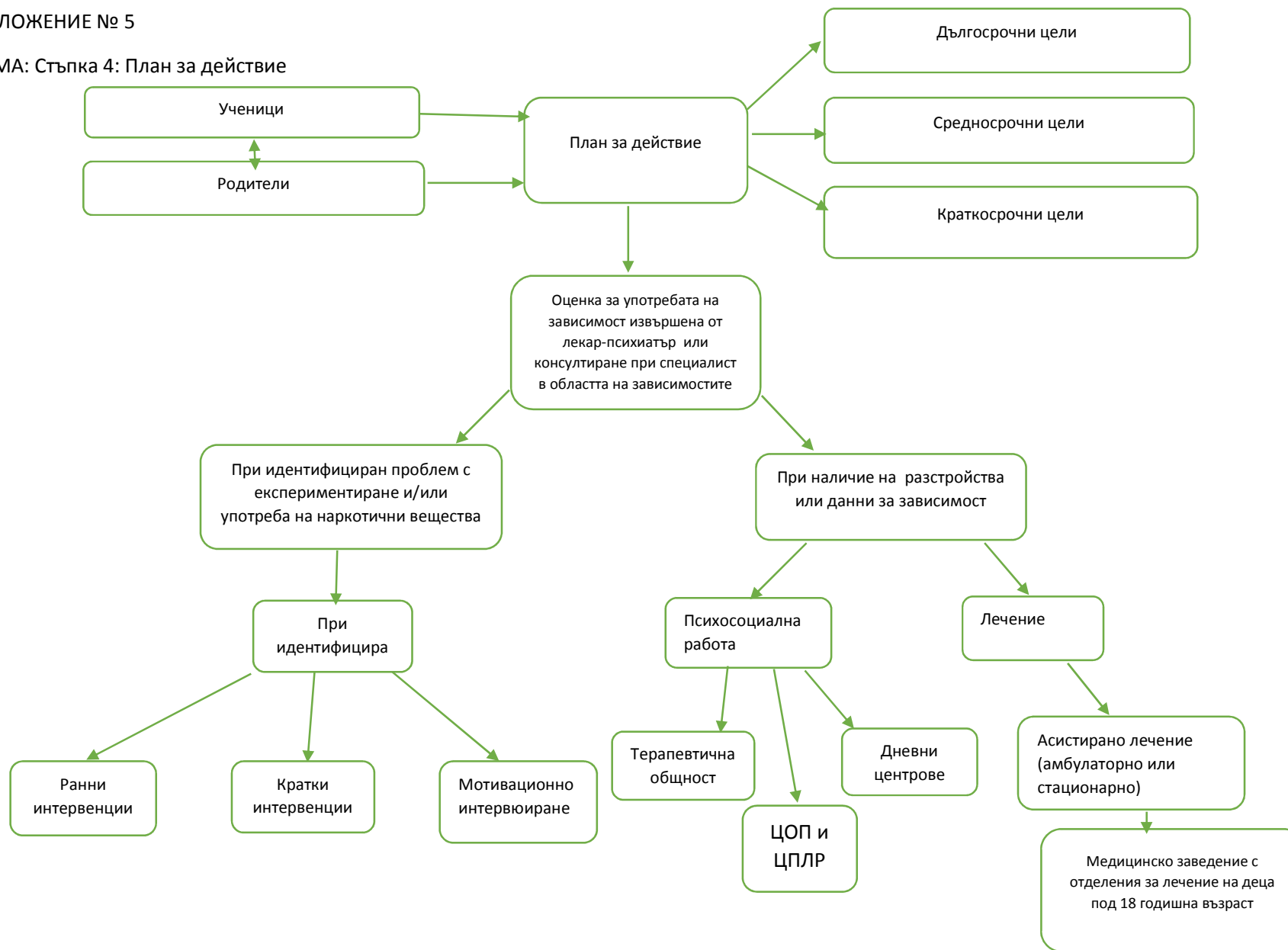
ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

СХЕМА: Стъпка 3: Процедура по изпълнение на Алгоритъм за действие при употреба и/или разпространение на наркотични вещества

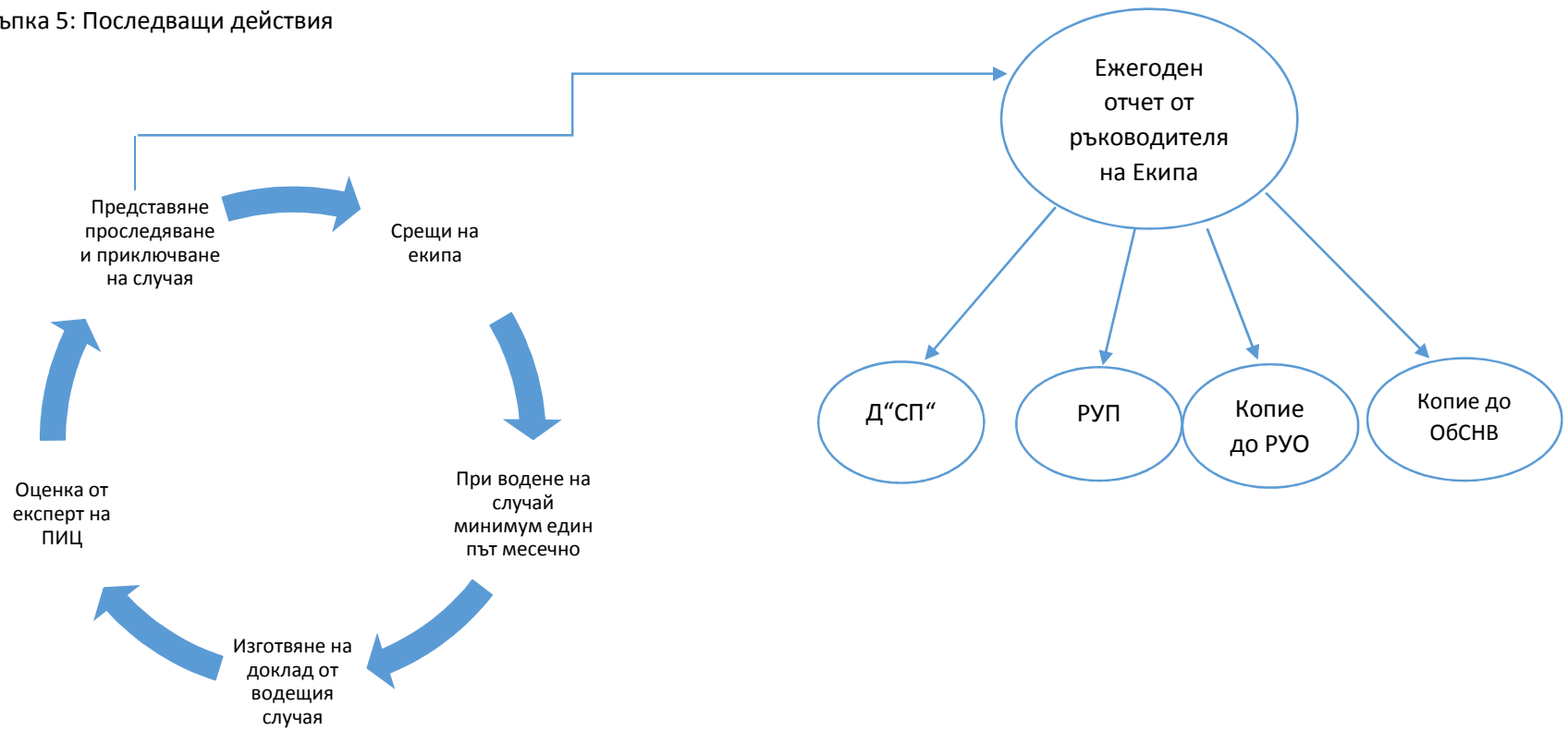
ПРИЛОЖЕНИЕ № 5

СХЕМА: Стъпка 4: План за действие

ПРИЛОЖЕНИЕ № 6

СХЕМА: Стъпка 5: Последващи действия

ПРИЛОЖЕНИЕ № 7

СХЕМА: Стъпка 6: Поверителност

ПРИЛОЖЕНИЕ № 8

СХЕМА: Стъпка 7: Процедура по информиране на родителите

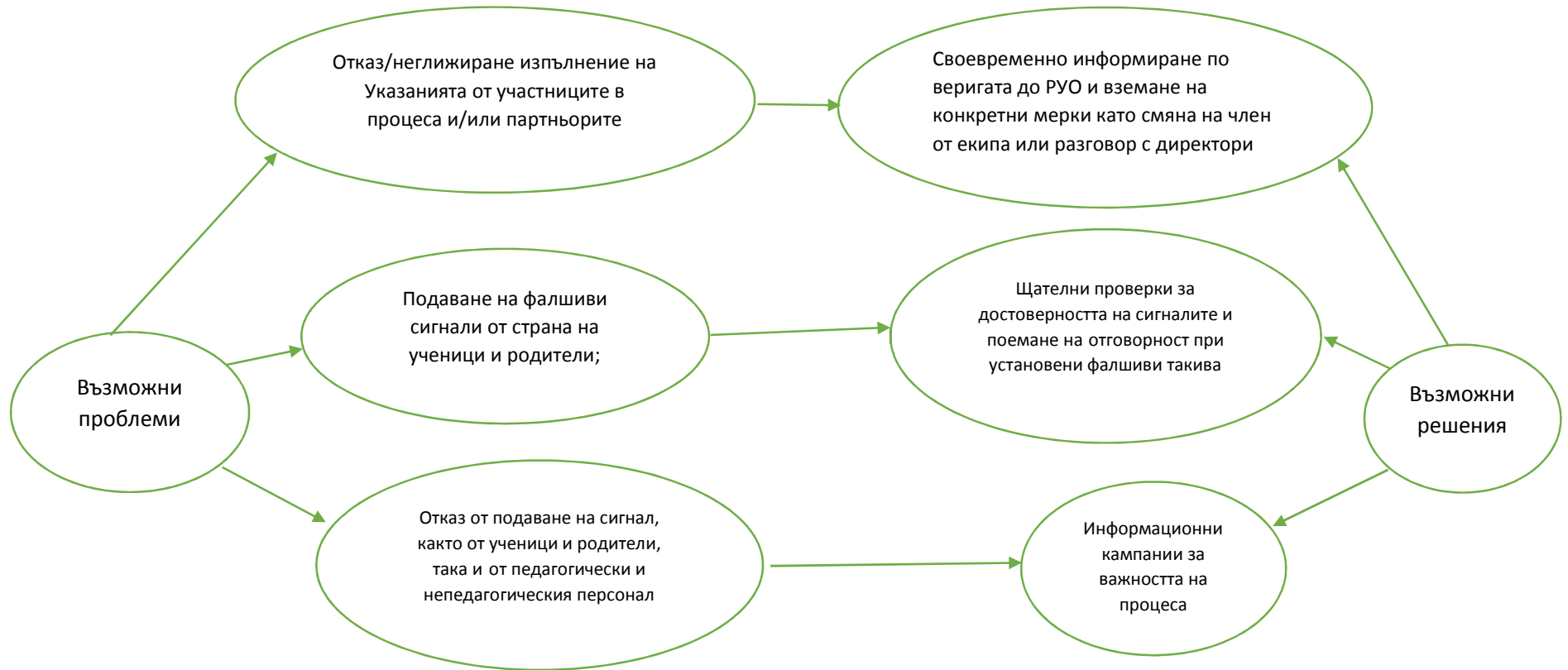
Директорите на училищата са длъжни да запознаят родителите с влезлите в сила Указания за действие при работа в случаи на разпространение, употреба и/или държане с цел разпространение на наркотични вещества или техните аналози в училищата и прилежащата им територия.

След запознаване с Механизма, е необходимо родителите да подпишат декларация за информирано съгласие за предприемане на последващи действия от страна на МДЕ при доказано разпространение, употреба и/или държане с цел разпространение на наркотични вещества или техните аналози в училищата и прилежащата им територия.

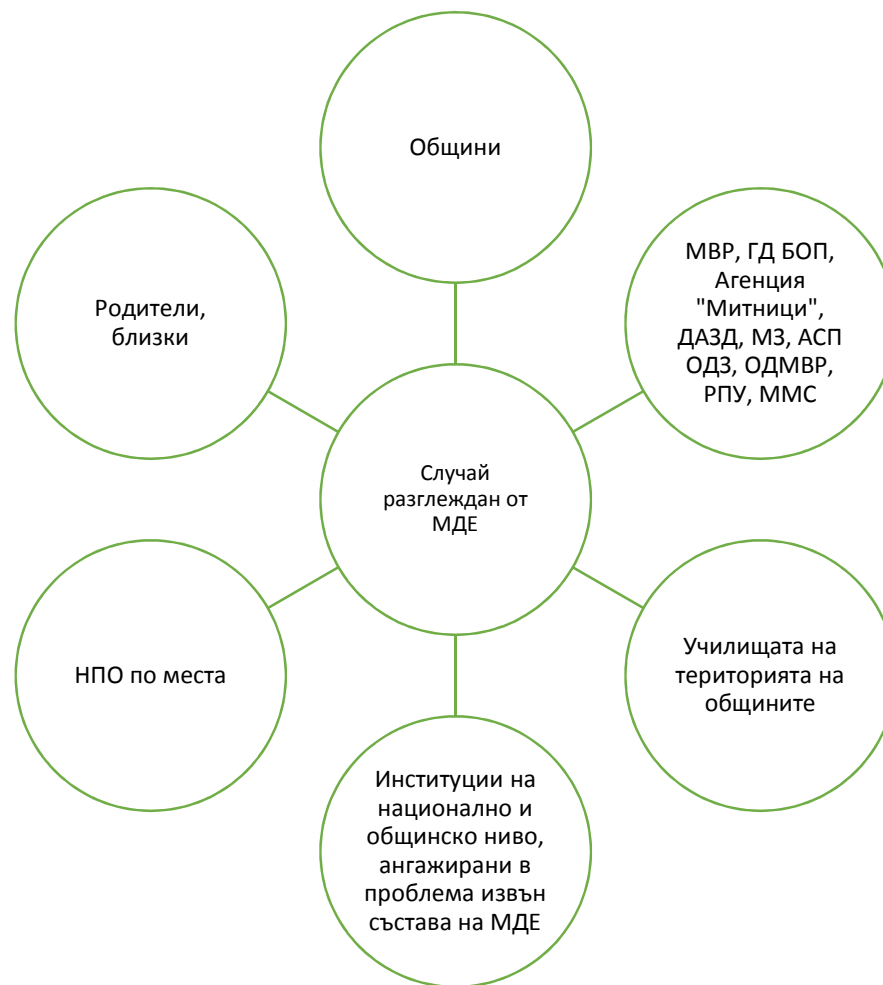
ПРИЛОЖЕНИЕ № 9

СХЕМА: Възможни проблеми

ПРИЛОЖЕНИЕ № 10

СХЕМА: Партньори

Декларация за конфиденциалност

Долуподписаният/ата _____
(име, длъжност)

В качеството си на ръководител на МДЕ/член на екипа (излишното се зачертава) за изпълнение на Указания за действие при работа в случаи на разпространение, употреба и/или държане за повишаване на капацитета на педагогическите специалисти за подобряване на сигурността на средата в училище посредством предотвратяване на разпространението и употребата на наркотични вещества с цел разпространение на наркотични вещества и техните аналози в училищата и прилежащата им територия

ДЕКЛАРИРАМ, ЧЕ:

1. Се задължавам да не разгласявам по никакъв начин информация за случаите, които се разглеждат.

2. „Конфиденциална информация“ по смисъла на настоящата Декларация е всяка информация отнасяща се ученика, неговите родители, училището в което учи и предприетите марки от писмен, устен или електронен вид.

3. Разгласяване на конфиденциална информация по смисъла на настоящата Декларация представлява всякакъв вид устно или писмено изявление, предаване на информация на хартиен, електронен или друг носител, включително по поща, факс или електронна поща, както и всякакъв друг начин на разгласяване на информация, в това число чрез средствата за масово осведомяване, печатните издания или Интернет.

4. Задължението за запазване на конфиденциалност е без ограничение в територията и е за срок от 10 години.

5. Задължавам се да пазя конфиденциалната информация добросъвестно, за да предпазя разпространяването и публикуването ѝ от лица, които нямат правото да я разпространяват и публикуват.

_____ 2023 г.

Подпис: _____
/...../

ДЕКЛАРАЦИЯ

ЗА ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ

Настоящата декларация за информирано съгласие цели да гарантира спазването правата на ученика и родителите/настойниците/попечителите/полагащи грижи

Долуподписаният .....,

ЕГН ....., в качеството си на родител/настойник/попечител на

....., ЕГН.....,

ученик в .....,

(училище, клас)

а) Запознат/а съм с Указания за действия при работа в случаи на разпространение, употреба и/или държане с цел разпространение на наркотични вещества и техните аналози в училищата и прилежащата им територия;

б) Информиран/а съм за процедурата по изпълнение, плана за действие и последващите действия по Указанията.

ДЕКЛАРИРАМ:

а) Изразявам своето съгласие при необходимост, детето ми да бъде консултирано от педагогическия съветник на училището;

б) Изразявам своето съгласие при доказано разпространение, употреба и/или държане с цел разпространение на наркотични вещества или техните аналози в училището и прилежащата му територия от детето ми, то да бъде насочено за оказване на помощ;

.....

Декларатор:.....

(Дата)

(Име, фамилия, подпис)

Забележка: В изброените представляващи „родител/настойник/попечител“ невярното се зачерква.

Приложение 13

Структури, функционални задължения на институциите, които имат задължения в областта на превенция на разпространението и употребата на наркотични вещества, в конкретика на подрастващите. Нормативна база.

Министерство на вътрешните работи

- **Главна дирекция „Национална полиция“**
  - **Сектор „Наркотици“;**
  - **Сектор „Детска престъпност“.**

Министерството на вътрешните работи, Националната полиция е структурирана от ГДНП, Областни дирекции (ОД МВР) и Районни управления (РУ). Във всяка от посочените структури има обособени следните звена: сектор в ГДНП, групи в ОД МВР и служители в РУ, които са пряко ангажирани и участват в разкриването, установяването и задържането на лица, извършващи престъпления с наркотични вещества. Освен посочените звена и служители може да се обобщи, че всеки един полицейски служител може да извършва проверки, получава сигнали, установява и задържа лица, извършващи престъпление с наркотични вещества.

Нормативна уредба: ЗМВР, НК, НПК, Закон за здравето, Закон за закрила на детето

Министерство на здравеопазването

- **Национален център за опазване на общественото здраве и анализи (НЦОЗА)**

Структурата в НЦОЗА, която е пряко ангажирана с дейности по превенция на употребата на наркотични вещества е Дирекция „Психично здраве и превенция на зависимости“

- **Националният Фокусен център (Focal Point)** в областта на наркотиците и наркоманиите е създаден с решение на Националния съвет по наркотичните вещества и със заповед на Министъра на здравеопазването.

НФЦ е базиран в Национален център по обществено здраве и анализи и е официален партньор на Европейския център за мониторинг на наркотиците и наркоманиите (EMCDDA) от страна на Република България, както и участник в Европейската мрежа за информация в областта на наркоманиите (REITOX).

- **Общинските съвети по наркотични вещества (ОбСНВ) и Превантивно-информационни центрове (ПИЦ) към тях.** Координати на всичките 27 ОбСНВ и ПИЦ мога да бъдат открити на интернет сайта на отдел „Националния фокусен център“, част от структурата на НЦОЗА:

<https://www.nfp-drugs.bg/%d0%be%d0%b1%d1%89%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d1%81%d1%8a%d0%b2%d0%b5%d1%82%d0%b8-%d0%bd%d0%b0%d1%80%d0%ba%d0%be%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b8-%d0%b2%d0%b5%d1%89%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0/>

- **Неправителствени организации**, работещи в сферата на зависимостите от наркотични вещества, като например Сдружение „Асоциация за рехабилитация на зависимости – Солидарност“, гр. София, които поддържат единствената в страната „Национална информационна линия за наркотиците, алкохола и хазарта“
- **Национална мрежа за децата; Български червен кръст.**
- **Основен партньор на НЦОЗА на международно ниво е Европейския мониторинг център за наркотици и наркомании (EMCDDA).** Всички програми, които получават съгласие за дейност по реда на Наредба № 6 от 11.04.2014г. на МЗ и МОН, трябва да отговарят и на изискванията на Европейските стандарти за качество на превенцията на употребата на наркотици на Европейския мониторинг център за наркотици и наркомании.

- **Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)** областта на наркотиците и наркоманиите.

Зам.-председателят на ДАЗД и експерт от дирекция „Политики и програми за детето, стратегическо развитие и координация“ участват в Националния съвет по наркотични вещества към Министерство на здравеопазването. Директорът на Националния център за обществено здраве и анализи е член на Националния съвет за закрила на детето.

Информация за действащата нормативна рамка в ДАЗД.

Чл. 5 б, т.3 и 4, от Закона за закрила на детето, „(3) (Изм. - ДВ, бр. 58 от 2019 г., доп. - ДВ, бр. 99 от 2020 г.) Забранява се предлагането и продажбата на алкохолни напитки, тютюневи и свързани с тях изделия и изделия за пушене, различни от тютюневи изделия, на деца.(4) (Нова - ДВ, бр. 99 от 2020 г., изм. и доп. - ДВ, бр. 62 от 2022 г., в сила от 05.08.2022 г.) Забранява се употребата от деца на алкохолни напитки, тютюневи и свързани с тях изделия, изделия за пушене, различни от тютюневи изделия и диазотен оксид (райски газ).“.

Допълнителна разпоредба от ЗЗДет, § 1, т.21 „Изделия за пушене, различни от тютюневи изделия“ са вещества, субстанции и изделия на базата на растения, билки или плодове, които не съдържат тютюн и могат да бъдат консумирани чрез процес на горене, нагряване, изпаряване

или друг процес, както и растения и вещества, забранени със Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите.“.

Глава 6 Административнонаказателни разпоредби, чл.45 „1) (Нова - ДВ, бр. 38 от 2006 г., изм. - ДВ, бр. 14 от 2009 г., доп. - ДВ, бр. 58 от 2019 г., изм. - ДВ, бр. 99 от 2020 г.) Който извърши нарушение на чл. 5б, ал. 3 се наказва с глоба или имуществена санкция от 2000 до 4000 лв., ако не подлежи на по-тежко административно наказание по специален закон или деянието не съставлява престъпление. При повторно нарушение се предприемат принудителни мерки за временно спиране на дейността за определен срок, но не по-дълъг от една година.“.

Оперативна цел 8 „Превенция употребата на наркотични и нови психоактивни вещества и гарантиране правото на закрилата на децата и младежите, употребяващи и/или злоупотребяващи с наркотични вещества“ от Плана за действие за изпълнение на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023 - 2024 г.).

Материали, изпратени от институциите, страни по темата за превенция на разпространението и употребата на наркотични вещества

Превантивни програми¹

През 2021 г. за втора поредна година превантивно-информационните центрове реализират дейностите по двете Национални програми за превенция (5-7 клас и 8-11 клас). Изпълнението на дейностите е подкрепено с разработването на „Ръководство за работа по Национални програми за превенция на употребата на наркотични вещества в училищна среда за възрастови групи 5-7 клас и 8-11 клас“, в което са описани етапите на работа, съдържанието на сесиите с различните целеви групи, анкетните карти за обратна връзка. Отдел „Зависимости“, дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите“ към Национален център по общественото здраве и анализи (НЦОЗА) осигурява методическото ръководство и подкрепя на работата по тези програми.

ПИЦ Варна не работи по двете национални програми за превенция, като реализира друга програма по универсална превенция, за която има издадено писмо за съгласие от НЦОЗА. За ПИЦ Благоевград няма данни, поради това, че не са представили отчет за 2021 г. ПИЦ Монтана работи само по Национална програма „Кодово име живот“. ПИЦ Русе работи само по Национална програма „От връстници за връстници“, тъй като няма обучени специалисти, които да реализират програмата за 5-7 клас).

През 2021 г. в списъка на превантивните програми, които имат получено писмо за съгласие са включени 12 програми, които са разпределени в три ПИЦ, както следва:

- град София – 2 по универсална превенция, 2 по индикативна превенция и 1 по селективна превенция;
- град Варна – 2 по универсална превенция и 1 по индикативна;
- град Габрово – 4 по универсална превенция.

По реда и условията на Наредба № 6 от 11.04.2014 г. всички програми за превенция на употребата на наркотични вещества следва да получат съгласие за осъществяване на дейност. Остава трайна тенденцията ПИЦ да не реализират програмите по превенция по реда на Наредба №6. В страната се реализират превантивни дейности, които не подлежат

---

¹ Източник: Отдел „Зависимости“, дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите“, Национален център по общественото здраве и анализи.

на мониторинг, предписания и контрол от Дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите“ към НЦОЗА, именно защото не са регистрирани по реда на наредбата и не са вписани в базата данни на НЦОЗА. Според чл. 15 от ЗКНВП създадените ОСНВ и ПИЦ към тях реализират програмите по превенция. В член 4 (3) от Наредбата 6 от 11. 04. 2006 г. за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества е описан редът за тяхното осъществяване. Ясно е указано, че ПИЦ трябва да подават проектите си за превантивни програми и съответните документи към тях за одобрение от Националния център по наркомании, който беше реструктуриран в отдел „Зависимости“ към Дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите“, като изпълнява неговите функции в момента.

През 2021 отдел „Зависимости“ обобщил и анализира данните от програмите с получено съгласие за осъществяване на дейност и някои други устойчиви дейности по места, които не са оформени като програми. Такъв хибриден подход се налага да бъде прилаган, поради това, че все още не може да се утвърди практиката програмите по превенция да се реализират според условията на Наредба №6. За да е по-пълнен и цялостен доклада за дейностите на ПИЦ, се налага да се обобщават данни и дейности, които нямат писмо за съгласие.

През последните две учебни години процесът на превантивна работа беше многократно прекъсван и провеждан в онлайн среда поради противоепидемичните мерки заради COVID-19. Епидемичната обстановка с нейните специфики се отрази значително на работата на превантивно-информационните центрове, особено на тази част, която се реализира в училищна среда. Трябва задължително да се вземе предвид това, че контактът с родителите остана затруднен поради противоепидемичните мерки, макар че част от обученията на екипите на ПИЦ беше възможно да се реализират присъствено. Не се реализираха мониторингови визити на място, което затрудни непосредствения контакт с екипите и възможността за автентични наблюдения на работата им.

През 2021 г. много от обичайните дейности в училищна среда бяха заместени от онлайн формати, вкл. и дейностите по превенция. Макар че специалистите вече имат опит в това и работата да протича по-гладко и естествено, все още не може напълно да се разбере как тези промени влияят на качеството на превантивните дейности.

Програми за универсална превенция

Национална програма по превенция „Кодово име живот” (5-7 клас)

Има за цел предотвратяване на употребата на психоактивни вещества, постигане на промяна на нагласите по отношение на собственото здраве и утвърждаване на здравословен начин на живот, засилване на защитните и намаляване на рисковите фактори, свързани с употребата на психоактивни вещества. Предвижда се срок на изпълнение от 3 години.

24 ПИЦ са реализирали дейности по тази програма, като различните ПИЦ имат различен обхват на дейностите и са достигнали до различен брой хора. ПИЦ Варна и Русе не работят по тази програма.

Данните от отчетите на програмите за последните две години показват нарастване на броя на обхванатите участници от различните целеви групи. При учениците този ръст е най-забележим – повече от три пъти. При родителите нарастването е един път и половина.

Училищните специалисти са единствената целева група, при която се наблюдава незначително намаление на броя обхванати участници – по-малко от един процент. (виж Таблица 4-1)

Програмата „Кодово име живот” няма разработен вариант за приложение в онлайн среда, за разлика от програмата, предназначена за 8-11 клас.

Таблица 4-1

БРОЙ ОБХВАНАТИ ЛИЦА ПО ЦЕЛЕВИ ГРУПИ ОТ НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ „КОДОВЕ ИМЕ ЖИВОТ“ (2020 – 2021 г.)

	2020 г.	2021 г.
Общо млади хора	532	1 713
Деца под 15 години	532	1 713
Лица на 15-18 години		
Лица на 19-29 години		
Родители	481	704
Учители и други специалисти	732	725

Източник: Отдел „Зависимости“, Д „ПЗПЗ“, НЦОЗА

Национална програма по превенция „От връстници за връстници” (8-11 клас)

Има за цел предотвратяване на употребата на психоактивни вещества, постигане на промяна на нагласите по отношение на собственото здраве и утвърждаване на здравословен начин на живот, засилване на защитните и намаляване на рисковите фактори, свързани с употребата на психоактивни вещества, подкрепа на подрастващите в процеса на взимане на решения и отстояване на натиска на групата. Предвижда се срок на изпълнение от 4 години.

24 ПИЦ са реализирали дейности по тази програма. ПИЦ Варна и Монтана не работят по тази програма.

Таблица 4-2

БРОЙ ОБХВАНАТИ ЛИЦА ПО ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

ОТ НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ „ОТ ВРЪСТНИЦИ ЗА ВРЪСТНИЦИ“

(2020 – 2021 г.)

	2020 г.	2021 г.
Общо млади хора	1 185	2 150
Деца под 15 години		127
Лица на 15-18 години	1 185	2 023
Лица на 19-29 години		
Родители	689	1 074
Училищни специалисти	595	962
Други	-	78

Източник: Отдел „Зависимости“, Д „ПЗПЗ“, НЦОЗА

Данните от отчетите на програмите за последните две години показват нарастване на броя на обхванатите участници от различните целеви групи. При учениците този ръст е с 81%, при родителите нарастването е с 56%, а при училищните специалисти – с 62%. (виж Таблица 4-2)

Програмата „От връстници за връстници” има разработен вариант за приложение в онлайн среда, което обяснява по-големия брой обхванати хора от различните целеви групи.

Очаква се нормализиране на обстановката в училищата, предвид отслабването на Ковид епидемията и постепенното натрупване на опит на специалистите да доведе до разширяване на обхвата на националните програми по превенция.

В края на 2021 г. двете национални програми изглежда биват възприемани като безусловна възможност да се провежда универсална превенция на училищно ниво и все повече да се ангажират местните ресурси за нейното осъществяване.

Други програми по универсална превенция

Програми получили съгласие по Наредба №6 за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества:

- Програма за превенция на употребата на наркотични вещества сред ученици 5-7 клас (на ПИЦ Варна). Основава се на наръчници (ръководства за учители за работа в клас, индивидуални учебни тетрадки на ученика, помощни материали), предоставяне на информация и водене на интерактивни упражнения от педагогически специалисти. През 2021 г. програмата се реализира в 16 училища.
- Програма за превенция на употребата на наркотични вещества сред ученици 8-11 клас (на ПИЦ Варна). Насочена е към изграждане на училищни превантивни клубове и предоставяне на информация и мотивационна подкрепа по метода „връстници обучават връстници“. През 2021 г. програмата се реализира в 11 училища.
- „Спри! Дрога на пътя.“ (на ПИЦ Габрово). Основна цел на програмата е: развиване на личната социална и гражданска отговорност на учениците като подход за преодоляване на рисковите фактори от злоупотреба с наркотични вещества и шофирането под въздействие на психоактивни вещества.
- „Активни родители“ (на ПИЦ Габрово). Основната цел на програмата е: ограничаване на употребата на психоактивни вещества от подрастващи и младежи и намаляване на щетите от вече възникнала употреба чрез активно включване на родителите в превантивни дейности.
- „Заедно извън час“ (на ПИЦ Габрово). Основната цел на програмата е: ограничаване на проблема с употребата и злоупотребата с наркотични вещества и рисковото поведение сред младите хора, чрез организиране и провеждане на алтернативни

занимания в извънучебно време. Насочена е към деца и младежи на възраст 13-19 години.

- „Лидерска програма“ (на ПИЦ Габрово). Основната цел на програмата е: предотвратяване, отлагане или намаляване на употребата на психоактивни вещества, чрез превантивни дейности в извънучилищна среда. Дейностите се реализират от обучен екип от младежи-лидери – членове на неформална група от доброволци (Младежки съвет по наркотичните вещества). Насочена е към деца и младежи на възраст 12-29 години.
- „Избирам себе си“ и „Избирам себе си – лятна академия“ (на ПИЦ София). Програмата цели превенция употребата на психоактивни вещества в училищна среда, трениране на родители за успешно родителстване, трениране на училищни специалисти за формиране на нагласи и насочване при индикации за употреба на психоактивни вещества или на деца в риск от употреба.
- „К.Е.Ш? - Кой е шефът?“ (на ПИЦ София). Програмата има за цел повишаване на родителската компетентност във връзка с превенция на употребата на психоактивни вещества от деца и младежи. Насочена е към родители на деца на възраст 10-15 години и индиректно към деца на тази възраст.

Универсална превенция на употребата на наркотици се осъществява още от следните програми:

- Превенция на рисковото поведение в ранното образование – ПИЦ Добрич.
- Превенция на употреба на наркотици в училищата (8-12 клас) – ПИЦ Добрич.
- Интерактивни обучителни тренинги за ученици в училищна среда – ПИЦ Стара Загора.
- Програма за изграждане на личностни умения сред младите хора (15-18 години) – ПИЦ Плевен.
- Програма за работа с родители – ПИЦ Плевен.
- Проект „Заложил на сигурно!“ – ПИЦ Плевен.

Данните от отчетите на програмите за последните две години показват нарастване на броя на обхванатите участници от различните целеви групи. Близко 7 пъти е нараснал броят

на обхванатите ученици във възрастовата група до 15 години и около 11 пъти е нараснал във възрастовата група 15-18 г. Три пъти е нараснал броя на достигнатите родители, учители и др. специалисти. (виж Таблица 4-3)

Таблица 4-3

**БРОЙ ОБХВАНАТИ ЛИЦА ПО ЦЕЛЕВИ ГРУПИ
ОТ ДРУГИ ПРОГРАМИ ЗА УНИВЕРСАЛНА ПРЕВЕНЦИЯ
(2020 – 2021 г.)**

	2020 г.	2021 г.
Общо млади хора	1 692	15 055
Деца под 15 години	787	5 219
Лица на 15-18 години	904	9 829
Лица на 19-29 години	1	7
Родители	71	136
Училищни специалисти	31	164
Други	7	22

Източник: Отдел „Зависимости“, Д „ПЗПЗ“, НЦОЗА

Превантивно-информационните центрове продължават да отчитат дейности, които имат много повече характер на кампании и обучения най-вече за видовете психоактивни вещества, отколкото на превантивни програми. Промяната на тази тенденция ще бъде трудна и ще отнеме години, но е важно да има категорична нагласа за реализиране на дългосрочни и устойчиви програми, които имат и оценка на ефективност. Такива програми обикновено са с по-малък обхват, основават се на трайни партньорства с училища, неправителствени организации и др. по места и изискват добре сработени екипи.

Програми за селективна превенция

Програми за селективна превенция има в два от по-големите градове на страната (София и Плевен). Това вероятно е свързано с наличието на повече специалисти в тези градове, мотивация на екипите и разпознаване на нуждите от селективна превенция в конкретното населено място.

Програми получили съгласие по Наредба №6 за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества:

- „Аутрич работа и превантивни дейности срещу употребата на наркотични вещества в рискови общности и деца от малцинствени групи“ (на ПИЦ София). Програмата има за цел да предложи такива подходи, че тази група да бъде обхваната преди употребата на наркотици да се превърне в проблем. Намалване на маргинализацията и изолацията на рисковите групи.

Крайна целева група са:

- Деца и младежи на възраст 12-25 годишна възраст, които живеят във високо рискова среда и/или с отклоняващо се поведение (криминални прояви, употреба на наркотични вещества, отпаднали или не посещават учебните институции и др.), или са в неравностойно социално положение, младежи живущи в ромските общности. Временно или трайно застрашени от злоупотреба с психоактивни вещества и разпространение на полово-предавани болести.
- Деца и младежи живеещи в защитените и преходни жилища.
- Ученици от 5 до 8 клас в училища с преобладаващ брой ученици от етнически малцинства.
- „Подай ръка“ – развитие на социални и жизнени умения на деца, в потенциален риск или експериментирани с психоактивни вещества в ЦНСТ от област Плевен. Цели на програмата са предотвратяване възникването или увеличаването на негативни здравно-социални последици, свързани с наркотици и алкохол сред деца, които се намират в състояние на множествен риск, индикирана висока степен на индивидуален риск от развитие на проблемна употреба и зависимост на по-късен етап в живота, чрез ранно установяване и превантивна намеса на индивидуално, групово и институционално ниво; сформирани у децата на стремеж към водене на здравословен начин живот и стабилно неприемане на употребата на психоактивни вещества. Насочена е към деца отглеждани в центрове за настаняване от семеен тип без увреждания в област Плевен; употребяващи или в риск от употреба на психоактивни вещества на възраст 10-18 години; педагогически и непедагогически персонал работещи в ЦНСТ, пряко и косвено ангажиран с отглеждането и възпитанието на децата.

Таблица 4-4

**БРОЙ ОБХВАНАТИ ЛИЦА ПО ЦЕЛЕВИ ГРУПИ
ОТ ПРОГРАМИ ЗА СЕЛЕКТИВНА ПРЕВЕНЦИЯ
(2020 – 2021 г.)**

	2020 г.	2021 г.
Общо млади хора	568	224
Деца под 15 години	260	157
Лица на 15-18 години	204	42
Лица на 19-29 години	104	25
Над 29 години	165	38
Родители	135	69
Учители	24	22
Други	7	128

Източник: Отдел „Зависимости“, Д „ПЗПЗ“, НЦОЗА

Данните от отчетите на програмите за последните две години показват намаляване на броя на обхванатите участници от различните целеви групи. При обхванатите млади хора намалението е 2,5 пъти, а при лицата над 29 години е 4,3 пъти. Важно е да се отбележи, че с програмите по селективна превенция в много по-малка степен от програмите по универсална превенция може да се цели и очаква масовост на дейностите. Това са сложни програми, с нелесен достъп до целевите групи, често участниците могат да загубят мотивация по време на реализирането на дейностите. Обезпокоително е, че в цялата страна има само две програми по селективна превенция, което прави достъпа на уязвимите групи до специализирани дейности и интервенции изключително затруднен.

Програми за индикативна превенция

Програми за индикативна превенция има в два от по-големите градове на страната (София и Варна). Това вероятно е свързано с наличието на повече специалисти в тези градове, мотивация на екипите и разпознаване на нуждите от индикативна превенция в конкретното населено място. Липсата на програми за индикативна превенция в съчетание с липсата на програми за лечение и рехабилитация на деца и младежи, е основен проблем в

системата за осигуряване на услуги и грижи за младите хора и следва да стане приоритет в развитието на политиките в областта на зависимостите.

Програми получили съгласие по Наредба №6 за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества:

- „Програма за индикативна превенция на употребата на наркотични вещества сред деца в риск“ на Дирекция „Превенции“, гр. Варна. Насочена е към деца, при които са налице индикатори, показващи висока степен на индивидуален риск от развитие на проблемна употреба на наркотични вещества (в т.ч. зависимост) на по-късен етап от живота им. Осъществяват се психосоциални интервенции на индивидуално и фамилно ниво, които обхващат както детето и семейството, така и служители на институции, работещи с детето (напр. училище, местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, полиция).
- „Програма за индикативна превенция за ученици, студенти и младежи от 14 до 29 г. експериментиращи и употребяващи психоактивни вещества“ (на ПИЦ София). Програмата има за цел:
  - Намаляване на риска от вредната употреба и развитие на синдром на зависимост към наркотични вещества.
  - Прекратяване на употребата.
  - Изграждане на индивидуални и групови умения за водене на здравословен начин на живот по отношение употребата на наркотични вещества.
  - Развиване на алтернативи на поведението, свързано с употребата на наркотични вещества.
  - Развиване на вътрешния ресурс на младия човек.
  - Помощ за разпознаване и справяне с проблемно поведение.
  - Изграждане на позитивни нагласи.
  - Развиване на креативни дейности.
- „Дневен център за младежи 12-18 г.“ на ПИЦ София. Програмата има за цел да окаже подкрепа на младежи и техните родители/близки, които са застрашени от отпадане от редовния образователен процес и са преминали в комбинирана или самостоятелна форма на обучение. Осъществява се индивидуално консултиране и групова психологическа работа, подпомагаща автономността, личностното израстване,

мотивацията за учене, уменията за организация на времето и насочване към алтернативи на употребата.

Данните от отчетите на програмите за последните две години показват увеличаване на броя на обхванатите участници от различните целеви групи. Въпреки това остава видим проблема, че само в два града в страната има програми по индикативна превенция. Достъпът на деца и семейства до специализирани интервенции е силно ограничен.

Таблица 4-5

**БРОЙ ОБХВАНАТИ ЛИЦА ПО ЦЕЛЕВИ ГРУПИ
ОТ ПРОГРАМИ ЗА ИНДИКАТИВНА ПРЕВЕНЦИЯ**

(2020 – 2021 г.)

	2020 г.	2021 г.
Общо млади хора	424	855
Деца под 15 години	6	19
Лица на 15-18 години	195	136
Лица на 19-29 години	223	700
Над 29 години	-	25
Родители	104	891
Учители	65	-
Други	2	314

Източник: Отдел „Зависимости“, Д „ПЗПЗ“, НЦОЗА

Универсална превантивна програма на употребата и злоупотребата с психоактивни вещества „Без дрога на пътя“ на Общински съвет по наркотични вещества – гр. Ловеч.

Национална програма за изпълнение на младежки дейности на Министерството на младежта и спорта по чл. 10а на Закона за хазарта
Програма „Не сте сами“ на Агенция „Митници“